

О. Костюченко, канд. юрид. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-2243-1173
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
Н. Ахтирська, канд. юрид. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-3357-7722
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

На початку XIX століття існувало переконання, що з часом слідчі, прокурори та судді будуть володіти такими знаннями, які дозволять оцінювати докази без залучення "наукових суддів" (експертів). Беззастережний прогноз спростовано стрімким розвитком науки, у результаті чого сформувалось стійке усвідомлення необхідності розробити теорію експертології та вдосконалення методики проведення різних видів експертиз, що потребує науково-технічної спроможності та нормативно-правового забезпечення. Джон Брокман обґрунтував майбутнє науки в XXI столітті, оцінивши його як грандіозний прорив у фізиці, хімії, кібернетиці, біології, штучного інтелекту та психології, що й визначатиме темпи розвитку експертології. Заглиблення у розуміння процесів існування та взаємодії матерії стає інструментом більш детального аналізу діяльності особи, що може розглядатися як втручання в її особисте життя. Балансування у дотриманні прав особи, виконання державою функцій щодо забезпечення безпеки суспільства та оперування науковими можливостями потребує відповідного вчасного правового реагування задля уникнення ризику порушення такого балансу. З часу прийняття Закону України "Про судову експертизу" минуло майже 30 років, тому з метою внесення пропозицій задля нормативного врегулювання використання можливостей судової експертизи в кримінальному провадженні було проведено аналіз статистичних даних, практики ЄСПЛ. Вважається за доцільне на законодавчому рівні визначити строки проведення експертизи; відповідно до практики ЄСПЛ усунути відомчу залежність експертів під час проведення експертизи; встановити підстави для проведення експертизи за ініціативою суду (без клопотання сторін); створити державний реєстр геномної інформації людини та впорядкувати його ведення згідно з міжнародними стандартами.

Ключові слова: залучення експерта в кримінальному провадженні, неупередженість експерта, методика експертних досліджень, вилучення зразків, розумні строки досліджень.

Вступ. Стрімкий розвиток науки, інтеграція міжгалузевих досягнень, міжнародний обмін досвідом, технічна спроможність досліджень зумовили в останні роки збільшення кількості експертних досліджень у кримінальному провадженні. Водночас слід зазначити, що розслідування злочинів потребує допомоги фахівців з різних галузей знань щодо застосування високотехнологічних методів дослідження предметів, явищ та процесів. Опитування співробітників правоохоронних органів та суддів свідчить про підвищення обізнаності та усвідомлення можливостей судових експертиз у сучасних умовах. Верифікація результатів дослідницьких програм, розроблення та схвалення методик проведення судових експертиз, належна правова регламентація використання спеціальних знань сприятимуть формуванню надійної доказової бази, розширенню пошукового поля доказової інформації та переконливих аргументів для обґрунтування висновків. М. Сорія вважає, що така тенденція ґрунтується на *надійності сучасних експертних методик та запитуваності їх практикою* [1, с. 108–114]. Галузеві наукові відкриття значно випереджають законодавчий процес, а усталеність правових норм, якими регламентується порядок використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, не сприяє залученню результатів наукового прогресу для збирання та перевірки доказів. Отже, наразі постало питання щодо зміни парадигми правової регламентації судової експертизи в розрізі визначення суб'єктів, наділених правом її проведення, їх підвідомчої належності (незалежності) задля досягнення об'єктивності висновків, класифікації видів спеціальних знань та методик судових експертиз, визначення випадків обов'язковості призначення експертних досліджень, достатніх підстав для цього та критеріїв оцінювання результатів тощо.

У межах цього дослідження було зроблено аналіз статистичних даних щодо кількості проведених експертиз НДІСЕ України, показників правоохоронних органів та судів, якими підтверджується низка проблем у цій сфері (порушуються строки досудового розслідування та судового розгляду у зв'язку з тривалістю проведення судових експертиз, що зумовлюється значним навантаженням на експертні установи тощо); узагальнено практику судів України та правові позиції Верховного Суду; досліджено практику Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) щодо оцінювання висновків судових експертиз; застосовано компаративістський метод під час вивчення законодавства країн Європейського Союзу та інших держав для визначення найбільш ефективних підходів до нормативного врегулювання експертної діяльності та використання її результатів у сучасних умовах.

Основні результати. Важливість використання спеціальних знань визнавалась ученими, якими створювалися засади кримінального судочинства. Зокрема, Ганс Гросс у фундаментальній роботі "Керівництво для судових слідчих як система криміналістики" зазначав, що поза всяким сумнівом, найважливішим допоміжним засобом, який має бути в розпорядженні судового слідчого, визнається наявність обізнаних осіб, висновки яких часто мають вирішальний вплив на справу. Головне при цьому, на його думку, полягало в тому, щоб судовий слідчий з'ясував для себе, кого він повинен запитати, тобто до якої категорії обізнаних осіб йому варто звернутися; щоб він мав змогу обирати для цього відповідний момент [2, с. 184]. Л. Є. Владіміров визнавав експертів, які обґрунтовують свої висновки на даних будь-якої науки, *науковими суддями*, вирок яких є рішенням спеціального питання у справі [3, с. 198].

У сучасних умовах в Україні існує розвинена система експертних установ, які проводять експертні дослідження, створено Реєстр методик судових експертиз, Кримінальний процесуальний кодекс України та спеціальний Закон України "Про судову експертизу" регламентують порядок залучення експертів, проведення досліджень та використання висновків експертів як процесуального джерела доказів. Науково-технічна спроможність відповідних станом підтверджується статистичними показниками: лише в 2021 році Київський НДІСЕ, який має розгалужену систему, виконав 59339 експертних досліджень. У Харківському НДІСЕ проводиться близько 70 видів експертних досліджень, за останні п'ять років інститутом виконано понад 60 тисяч експертиз. За даними Державної судової адміністрації України, у 2018 році слідчими суддями було розглянуто 209966 клопотань про проведення судової експертизи [4], у 2019 році – 270951 клопотань [5]. Очевидне збільшення кількості залучення експертів органами досудового розслідування та судами для призначених судових експертиз зумовило порушення строків їх проведення, що призвело до значної кількості нерозглянутих судами на кінець звітного періоду кримінальних проваджень (84440 – в 2018 році, 98060 – в 2019 році). На запит практики щодо необхідності вдосконалення правового врегулювання експертної діяльності в Україні було розроблено кілька проектів законів (Закону України "Про судово-експертну діяльність" № 6284-1, Закону України "Про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів" №6284-2, Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про судову експертизу" № 6284-3, Закону України "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо вдосконалення деяких положень, пов'язаних з порядком призначення та проведення експертизи" № 6285 та №6285-1), що створило передумови для детального опрацювання визначених у них положень на предмет їх практичної доцільності, ефективності та відповідності міжнародним стандартам і практиці ЄСПЛ.

Серед низки дискусійних питань постала проблема визначення мережі установ, яким надається право проведення судових експертиз, оскільки в Україні існує відомче підпорядкування (НДІСЕ Міністерства юстиції України; ДУ "Науково-дослідний інститут психіатрії Міністерства охорони здоров'я"; Бюро судово-медичної експертизи управлінь охорони здоров'я обласних виконавчих комітетів та республіканське бюро (Автономної Республіки Крим); у 1998 році створено ДНДЕКЦ МВС України, у 2000 році – Експертну службу МВС України, куди ввійшли ДНДЕКЦ, НДЕКЦ при ГУ МВС у Криму, м. Києві, Київській області, Управліннях в областях, м. Севастополі та на транспорті; відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року № 877 Експертна служба ввійшла до складу МВС; а з 1991 року активно розвивається судова експертиза в Службі безпеки України, Державній прикордонній службі, Міністерстві оборони). Відомче підпорядкування створює ризик порушення принципу неупередженості та незалежності експерта під час проведення експертизи та складання висновку. Хоча в п. 1 ст. 6 Конвенції про права людини та основоположні свободи йдеться виключно про незалежний та безсторонній суд, ці дві гарантії мають поширюватися й на експертів, оскільки від їхніх висновків залежить судове рішення. З цього приводу суддя ЄСПЛ Малінверні у справі "Шулепов проти Росії" ставить риторичне питання: "Чи буде неро-

зумною вимога того, що експерт, так само як і суддя, повинен бути незалежним та безстороннім?" [6]. Для визначення того, чи може орган вважатися "незалежним", ЄСПЛ бере до уваги такі критерії: порядок призначення та тривалість строку повноважень; існування гарантій від зовнішнього тиску; чи притаманні органу зовнішні ознаки незалежності [7].

У Рішенні "Проскурніков проти Росії" (Заява №48364/11) від 1 вересня 2020 року ЄСПЛ висловив сумніви з приводу того, що експерти, які є співробітниками відомчих експертних установ (правоохоронних органів) можуть виступати незалежними експертами в кримінальних провадженнях. ЄСПЛ нагадав, що судовий розгляд має бути передусім змагальним та гарантувати рівність сторін захисту та обвинувачення. Така позиція ЄСПЛ має ключове значення для вирішення питання виведення всіх експертних структур з відомчого підпорядкування в окрему експертну установу. Нейтральність експертів поліції, служби безпеки чи інших відомств викликає сумніви хоча б на підставі того, що вони перебувають на службі в тих самих органах, які здійснюють досудове розслідування, одержують заробітну плату в цих відомствах, премії, звання. Саме з цим погодився ЄСПЛ. В Україні суди зазвичай відмовляють в задоволенні клопотання про проведення повторної експертизи в іншій експертній установі (наприклад, в експертних установах Міністерства юстиції України), якщо обвинувачений посилається на відомчий характер висновку (експертиза проведена в ДНДЕКЦ МВС України, причому розслідування проводилося Національною поліцією). У цьому рішенні ЄСПЛ дійшов висновку, що, незважаючи на те, що суд першої інстанції допитав експерта, а заявник міг поставити йому запитання, такої міри було недостатньо для того, щоб зробити висновок про те, що заявнику була надана можливість викласти свою справу в умовах, які не ставили б його у невідгідне положення порівняно зі стороною обвинувачення. Ураховуючи такі обставини, ЄСПЛ ухвалив рішення, у якому зазначив, що судовий розгляд був несправедливим. Заявник не міг оскаржити висновок судового експерта, наданий стороною обвинувачення. У результаті він був позбавлений можливості оперувати власними аргументами на свій захист на тих самих умовах, що й сторона обвинувачення. Отже, відбулося порушення пункту 1 статті 6 Конвенції [8].

У справі *Bönisch V. Austria* від 6 травня 1985 року ЄСПЛ зазначав, що легко зрозуміти виникнення сумнівів, особливо у свідомості обвинуваченого, відносно нейтральності експерта, коли саме його висновок фактично є основою обвинувачення [9]. У справі "Соаре та інші проти Румунії" підставою для сумнівів у незалежності та об'єктивності є такі факти: суб'єкти є діючими військовослужбовцями, мають звання та пільги, пов'язані з виконанням службових обов'язків, вони можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності, наявною є структура ієрархічного підпорядкування [10].

Відповідно до міжнародних стандартів та тлумачення ЄСПЛ, відбулося реформування системи експертних установ, зокрема, в Естонії в 2008 р. створено Інститут судової експертизи в результаті об'єднання Естонського бюро судово-медичної експертизи та Центру судової експертизи та криміналістики, який підпорядкований Міністерству юстиції.

В Угорщині в 2017 році відбулося об'єднання Угорського інституту судової медицини та Угорського інституту судових наук (*Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet*). Організаційна концепція злиття установ полягала у виключенні відомчої належності та об'єднанні ресурсів.

Ця структура, крім штаб-квартири в Будапешті, має 11 регіональних інститутів, які забезпечують проведення високоякісних експертиз.

Під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Згідно з практикою ЄСПЛ, розумність тривалості судового розгляду має бути оцінена у світлі обставин справи і з урахуванням таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника і відповідних органів влади та те, що було поставлено на карту для заявника в спорі (рішення у справах "Пелісьє і Сассі проти Франції" п. 67 [11], "Фрайндлер проти Франції" п. 43 [12]). Також Європейський суд нагадує, що договірні держави повинні організувати свої правові системи таким чином, щоб їхні суди могли гарантувати кожному право на остаточне рішення в розумні строки при вирішенні його прав і обов'язків (рішення у справі "Кайлот проти Франції" п. 27 [13]).

Визначаючи те, чи були строки кримінального провадження розумними, Суд урахує такі фактори, як складність справи, поведінка заявника та дії відповідних адміністративних та судових органів (Konig v. Germany, пункт 99; Neumeister v. Austria, пункт 21; Ringelsen v. Austria, пункт 110; Pelissier and Sassi v. France, пункт 67; Pedersen and Baadsgaard v. Denmark, пункт 45). Навіть якщо справа є складною, Суд не може розглядати тривалі періоди безпідставної бездіяльності як "розумні" (Adiletta v. Italy, пункт 17) [14].

Суд ЄСПЛ зрідка бере до уваги великі обсяги роботи, на які посилається влада (Eckle v. Germany, пункт 92) [15]. Задоволення судом клопотання сторони захисту про залучення експерта для проведення експертизи не може розглядатися як причина порушення дотримання розумного строку. У справі "Ангелова проти Росії" ЄСПЛ нагадав, що в його завдання не входить встановлення причини затримки під час підготування висновку експерта, оскільки пункт 1 статті 6 Конвенції покладає на державу обов'язок організувати судову владу таким чином, щоб суди мали змогу розглядати справи протягом розумного строку (Löffler v. Austria), скарга № 30546/96, § 57) [16]. Далі ЄСПЛ підкреслює, що основна відповідальність за затримку, створену експертами, покладається виключно на державу (Caruano v. Italy, Series A, N 119, § 32) [17].

У судах України на кінець 2020 року не було розглянуто 43210 кримінальних проваджень, значна кількість з яких – у зв'язку із залученням експертів для проведення судових експертиз та тривалими строками їх проведення. На кінець 2021 року ця цифра сягнула 101502 кримінальних проваджень. Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України № 1872/5 від 11.05.2022 р.), строк проведення експертизи встановлюється керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) і не повинен перевищувати 90 календарних днів [18]. Відповідно до п. 15 Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої Наказом Міністерства вну-

трішніх справ України 17.07.2017 № 591, строк проведення судової експертизи або експертного дослідження встановлюється директором, заступником директора ДНДЕКЦ, НДЕКЦ або керівником відповідного відділу (сектору) залежно від складності дослідження та з урахуванням завантаження фахівця і становить: до 10 днів – щодо матеріалів, які належать до категорії простих досліджень; до 30 днів – щодо матеріалів, які належать до категорії досліджень середньої складності; до 60 днів – щодо матеріалів, які належать до категорії складних досліджень; до 90 днів – щодо матеріалів, які належать до категорії досліджень особливої складності [19]. Водночас практика свідчить про суттєві порушення встановлених строків.

Оскільки дотримання строків проведення судових експертиз безпосередньо впливає на загальні строки кримінального провадження, посилення експертних установ на значне навантаження не враховується ЄСПЛ як виправдання порушення розумних строків, то доцільно строки проведення експертизи визначити не в підзаконних актах, якими є інструкції та накази, а доповнити відповідною нормою Кримінальний процесуальний кодекс України та спеціальний закон. Прикладом того є законодавство інших держав, зокрема в Естонії в законі визначено строк проведення експертизи до 30 днів з правом подальшого продовження у випадку необхідності [20].

Деякі вчені називають висновки експертів "чорними ящиками", що зумовлено складністю розуміння методики дослідження (чи був застосований метод адекватним до ситуації) та оцінки одержаних висновків [21]. Як справедливо стверджував Л. Є. Владимиров, учасники кримінального провадження не можуть опанувати всі таємниці науки за одне судове засідання, оскільки для цього їм потрібно кілька років наукових занять [3, с. 198]. Сторони кримінального провадження користуються правом клопотати про залучення експерта для проведення первинної, повторної та додаткової експертизи. Для уникнення зловживань доцільно визначити в національному законодавстві підстави для проведення повторної чи додаткової експертизи. Відповідно до позиції ЄСПЛ, право на проведення альтернативної експертизи (власної або клопотання про доручення суду провести повторну експертизу) залежить від таких факторів: важливості експертизи для кримінального провадження, серйозності сумнівів у достовірності наявного висновку експерта, технічної можливості проведення експертизи ("Stoimenov v. The former Yugoslav Republic of Macedonia" [22]). Звісно, що закон не може охопити всі випадки, які потребують відповідних досліджень, а тому ЄСПЛ визнав, що в цій сфері важко сформулювати закони з абсолютною точністю і певний рівень гнучкості є допустимим задля того, щоб оцінювання здійснювали суди (Başkaya and Okçuoğlu v. Turkey, №№ 23536/94 и 24408/94, § 39, ECHR 1999-IV; Karademirci and Others v. Turkey, №№ 37096/97 и 37101/97, § 39, ECHR 2005-I). ЄСПЛ послідовно стверджує, що в будь-якій системі права, зокрема й у кримінальному праві, хоч як точно була б сформульована норма права, неминуче існує необхідність тлумачення її судами, оскільки їхня функція полягає в чіткому роз'ясненні незрозумілих нюансів та виключенні будь-яких сумнівів стосовно тлумачення законодавства (Jorgic v. Germany, № 74613/01, § 101, ECHR 2007-III) [23].

А тому з метою формування єдності судової практики в Україні на окремі питання дала відповідь касаційна інстанція. Зокрема, Верховний Суд зазначив, що за змістом ч. 2 ст. 242 КПК призначення автотехнічних

експертиз не є обов'язковим. У деяких випадках обставини ДТП можуть бути встановлені на підставі сукупності інших доказів [24]. Водночас у разі скоєння дорожньо-транспортної пригоди, унаслідок якої є особи, що загинули або травмовані, проведення огляду на стан сп'яніння учасників цієї пригоди є *обов'язковим у закладі охорони здоров'я* [25]. З цього приводу виникло запитання: "Чи правомірно є відмова пройти перевірку на стан алкогольного / наркотичного сп'яніння? Чи не є це примушуванням свідчити проти самого себе?" За практикою ЄСПЛ, право не свідчити проти самого себе – це передусім зберігати мовчання. У правових системах Держав-учасниць Конвенції та в інших країнах таке правило не поширюється на використання в кримінальному процесі матеріалів, які можуть бути одержані від обвинуваченого (підозрюваного) незалежно від його волі у примусовому порядку, наприклад, вилучення документів, одержання зразків крові, сечі та шкіряного покриву для проведення аналізу ДНК. Не суперечить принципу презумпції невинуватості обов'язок водія транспортного засобу пройти дослідження крові, якщо він підозрюється в сп'янінні. У цьому разі ЄСПЛ констатує, що положення щодо проходження перевірки на алкотесті базується на аналогічному принципі (Tiredo Ortiz et Lozano Martin) [26].

Крім того, відповідно до правового висновку, викладеного в постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 25 листопада 2019 року, обов'язкове залучення експерта для проведення експертизи необхідне за наявності двох підстав: по-перше, коли характер об'єктивних обставин, які мають значення для кримінального провадження, неможливо достовірно встановити без залучення особи, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями (що є загальною підставою проведення експертизи в кримінальному провадженні, передбаченої ч. 1 ст. 242 КПК у редакції Закону № 1261-VII); по-друге, коли існують обставини, передбачені ч. 2 цієї норми. Також ВС зазначив, що імперативність п. 6. ч. 2 ст. 242 КПК у редакції Закону № 1261-VII щодо призначення експертизи в кожному кримінальному провадженні для визначення розміру збитків, завданих кримінальним правопорушенням, має обмежений характер, оскільки не стосується тих випадків, коли предметом злочину є гроші або інші цінні папери, що мають грошовий еквівалент, а також коли розмір матеріальних збитків, шкоди, заподіяних кримінальним правопорушенням, можливо достовірно встановити без спеціальних знань, а достатньо загальновідомих та загальнодоступних знань, проведення простих арифметичних розрахунків для оцінки даних, отриманих за допомогою інших, крім експертизи, джерел доказування [27]. Випадки обов'язкового проведення експертизи у кримінальному провадженні, передбачені в ч. 2 ст. 242 КПК, є імперативними та не підлягають розширеному тлумаченню. Такого висновку дійшов Верховний Суд [28].

Іншою є позиція щодо проведення експертизи у провадженнях про кримінальні правопорушення, які мають матеріальний склад злочину. Верховний Суд розглянув справу, у якій досліджував питання залучення експерта для проведення експертизи для визначення *розміру збитків*. З матеріалів справи відомо, що особа обвинувачувалась у незаконному зайнятті рибним добувним промислом, що заподіяло істотну шкоду. Верховний Суд звернув увагу, що обов'язковою ознакою, яка підлягає доведенню у кримінальному провадженні про вчинення правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 249 КК, є заподіяння такими незаконними діями

істотної шкоди, що саме і відрізняє кримінальне правопорушення від адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 85 "Порушення правил рибальства" Кодексу України про адміністративні правопорушення. Пунктом 6 ст. 242 КПК передбачено обов'язковість проведення експертизи у провадженнях про кримінальні правопорушення, які мають матеріальний склад злочину, тобто містять суспільно небезпечні наслідки, які можливо обчислити у вигляді збитків або шкоди довкіллю. У цьому кримінальному провадженні органом досудового розслідування не проводилось досліджень для встановлення наявності істотної шкоди (не було призначено та не проведено судово-іхтіологічної експертизи для визначення наявності істотної шкоди для репродукційного потенціалу популяції цього виду). Надані ж органом досудового слідства накладна на рибу та розрахунок збитків, згідно з Таксами, установлені постановою КМУ № 1209, разом із відповіддю директора Інституту рибного господарства та екології моря на запит заступника начальника Бердянського ВП ГУНП у Запорізькій області, суд визнав неналежними доказами, оскільки зазначені документи не можуть підмінювати висновок експерта [29].

В окремих випадках суди стикаються з труднощами щодо визнання висновку експерта допустимим джерелом доказів. Верховний Суд з цього приводу, зокрема, вказав, що висновок експерта-медика визнається *недопустимим доказом*, якщо в порушення ст. 163 КПК України слідчий та прокурор не зверталися з клопотанням до слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, а саме медичних карт стаціонарного хворого [30]. Водночас відсутність у протоколах конкретизації порядку пакування, з огляду на те, що для проведення експертиз були надані належним чином упаковані та опечатані зразки, не є безумовною підставою для визнання цих протоколів недопустимими доказами в справі, у зв'язку з чим не є недопустимими доказами висновки експертиз, що проведені на підставі відібраних зразків. Обов'язковою вимогою до висновку експерта є вказівка на те, що останній обізнаний про відповідальність. Норма, яка визначає, що в ухвалі повинно бути роз'яснено експерту про кримінальну відповідальність, не виключає обов'язку експерта зазначити під час складання висновку, що він попереджений (обізнаний) про кримінальну відповідальність за надання свідомо неправдивого висновку за статтею 384 Кримінального кодексу України [31].

Постало в судовій практиці й питання про правомірність залучення судами експертів для проведення експертизи за відсутності клопотання сторін або інших учасників провадження. Верховний Суд висловив таку позицію: "Суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання, якщо суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності [32].

Доцільно нормативно деталізувати вимоги до висновків судових експертів, оскільки адвокати стверджують, що висновки судових експертів іноді не затверджуються печатками, викладаються російською мовою тощо.

ЄСПЛ ввів поняття "практичні труднощі" участі захисту в проведенні експертизи ("Mantovanelli v. France") [33]. У справі "Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia" ЄСПЛ звернув увагу на те, що суд не прийняв як докази усні та письмові "експертні" докази захисту (висновки та свідчення спеціалістів). ЄСПЛ погодився з можливістю

та правомірністю такого розсуду, водночас підкреслив, що відмова мотивована лише формою доказів, порушує принцип рівності сторін. Захист повинен мати можливість бути активним, надаючи докази. Теоретично захист може оскаржити експертний висновок та клопотати про проведення нової експертизи. Однак для цього необхідно переконати суд, що експертиза неповна або проведена з недоліками. Це додатковий тягар, який може бути ускладнений відсутністю можливості викликати експертів на допит та піддати сумніву їхню компетентність. ЄСПЛ стурбований труднощами захисту оскаржити висновок експертизи без допомоги іншого експерта та дійшов висновку, що права клопотати про призначення судом іншої експертизи недостатньо – "для ефективної реалізації цього права захист повинен мати право надавати свій "експертний доказ". У справі "Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia" ЄСПЛ висловив занепокоєння з приводу того, що в законодавстві існує різниця у статусі експерта та спеціаліста, а практика національних судів не приймає як докази висновки спеціаліста на тій підставі, що він не експерт, визнав сумнівною [34].

Щодо правових підстав одержання зразків для експертизи, то відповідно до ст. 245 КПК України, порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160-166 КПК), а відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 КПК. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 КПК, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Постає питання щодо порядку відібрання зразків голосу. ЄСПЛ у рішенні "CASE OF P.G. AND J.H. v. THE UNITED KINGDOM" зразки голосу дорівнює до проб крові, волосся та інших фізичних проб [35]. ВССУ в Узагальненні судової практики від 03.06.2016 р. також визнав голос біологічним зразком [36]. Отже, керуючись ст. 241 КПК України, відбирання зразків голосу має відбуватися на підставі постанови прокурора, а в разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово (ч. 3 ст. 245 КПК України).

На запитання "на якій підставі можна використовувати запис розмови, одержаної в результаті проведення ОРД та НСРД, як зразок голосу для проведення експертизи?" ЄСПЛ дав відповідь у справі "Саундерс (Saunders) проти Сполученого Королівства", зазначивши, що право на мовчання та його складова частина – право не давати свідчень проти самого себе у статті 6 Конвенції спеціально не згадані, проте вони є загально-визнаними міжнародними нормами, які лежать в основі поняття справедливої процедури, про яку йдеться у статті 6. Їх зміст *inter alia* – у захисті обвинуваченого від зловмисного примусу з боку влади, що допомагає уникнути судових помилок і досягти цілей, поставлених статтею 6. Зокрема, це право сприяє тому, щоб сторона обвинувачення не вдавалася до доказів, здобутих упереч волі обвинуваченого за допомогою примусу чи тиску. У цьому сенсі це право тісно пов'язане з презумпцією невинуватості, що міститься в п. 2 статті 6 Конве-

нції (п.68). Право не свідчити проти себе – це насамперед право обвинуваченого зберігати мовчання. Як зазвичай вважають у правових системах держав – учасниць Конвенції та в інших країнах, це право не поширюється на використання у кримінальному процесі матеріалів, які можуть бути отримані від обвинуваченого незалежно від його волі примусовим шляхом, а саме *inter alia*: вилучення за розпорядженням документів, отримання зразків крові, сечі та шкірного покриву для проведення аналізу ДНК (п. 69). За досвідом інших держав, надання зразків голосу має бути добровільним у присутності адвоката (захисника); для використання як зразків для експертизи записів голосу, одержаних у результаті таємних операцій, необхідна ухвала слідчого судді.

Правові акти країн Європейського Союзу, Великої Британії та США на законодавчому рівні (в Законах про судову експертизу) визначили порядок формування баз даних (зокрема, відбитків пальців, ДНК), строки зберігання, підстави для виключення та інше. В Україні наразі ці питання регулюються на рівні підзаконних актів, хоча в 2020 році в парламенті було зареєстровано проєкт Закону України "Про державну реєстрацію геномної інформації людини" №4265 [37]. Оскільки такі зразки відбираються здебільшого для проведення експертних досліджень, за результатами одержаних даних приймається рішення про внесення інформації до відповідних реєстрів, то слід розглянути питання про використання досвіду інших країн та доповнити окремим розділом спеціальний закон про судову експертизу. Заслугує на увагу в цьому аспекті досвід Естонії, де в Законі "Про судову експертизу" передбачається створення Національного реєстру відбитків пальців та Національного реєстру ДНК (Розділ 2). Реєстри поповнюються експертною службою, а відповідальною установою за ведення реєстру визначається Міністерство юстиції. Інформація з реєстру надається правоохоронним органам, прокуратурі, суду, міністерству оборони, компетентним органам іноземної держави, а також особі на її запит. Інформація в реєстрах зберігається за загальним правилом 40 років, неперсоналізовані відбитки пальців рук та ДНК зберігаються 75 років. У Польщі система зберігання даних ДНК зареєстрована 23 квітня 2007 року, її адміністрування покладено на Генерально-го інспектора зберігання персональних даних, адміністратором визначено очільника поліції Польщі. Перелік осіб, дані яких вносяться в цей реєстр, міститься в Кримінально-процесуальному кодексі Польщі: особи з невстановленими даними; особи, які намагаються приховати свої дані; невідомі трупні; сліди невідомих виконавців злочинів; особи, що становлять загрозу (ст. 74, ст. 192a). На сьогодні база містить 70 тис. профілів ДНК, строк зберігання 20 років, а за особливо тяжкими злочинами – 35 років. Проєкт Закону України "Про державну реєстрацію геномної інформації людини" стосується лише створення Реєстру генетичних ознак людини та відомостей про них, хоча в тексті використовується термін "біологічний матеріал людини", який тлумачиться значно ширше. Зокрема, у рішенні ЄСПЛ "Сондерз проти Сполученого Королівства" від 17.12.1996 зазначено, що до проб біологічного матеріалу ЄСПЛ належать зразки крові, волосся або іншої тканини та матеріали, які виробляються в процесі природної життєдіяльності організму, як, наприклад, зразки видихуваного повітря, сечі, голосу. Аналогічний висновок зроблено і в рішенні ЄСПЛ "PG і JO проти Сполученого Королівства" від 25.09.2001, де зазначено, що зразки голосу розглядаються як щось подібне до проб крові, во-

лосся або інших фізичних чи об'єктивних проб. Отже, доцільно або виключити з законопроекту термін "біологічні зразки", "біологічні матеріали", або включити в законопроект розділи, якими регламентується створення баз даних таких зразків (зокрема, голосу, за досвідом Сінгапуру, та відбитків пальців). До того ж проектом передбачається, що біологічний матеріал, відібраний для проведення обов'язкової державної реєстрації генотної інформації зберігається в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України (ст.11). Утім, варто зауважити, що КПК України не містить такої норми. За загальним правилом дані в Реєстр вносяться один раз, водночас встановлено виключення для військовослужбовців – відбір біологічного матеріалу у військовослужбовців проводиться з періодичністю кожні 8 років (ч. 2 ст. 8), що науково необґрунтовано, оскільки ДНК є незмінною упродовж життя. Право на одержання інформації мають: а) керівники прокуратур та органів досудового розслідування; б) прокурори; в) слідчі; г) дізнавачі; д) уповноважені особи оперативних підрозділів; е) уповноважені особи Національного центрального бюро Інтерполу в Україні відповідно до законодавства; ж) органи іноземних держав. Фізичні особи (їх законні представники), генетичні ознаки яких поміщено до Бази даних у порядку добровільної державної реєстрації, мають право на використання інформації виключно стосовно себе (ст. 15). Це означає, що інші особи, інформація про яких внесена не на добровільній основі, не мають права звернутися за одержанням даних, що обмежує право на оскарження. 9 липня 2022 року закон прийнятий парламентом та скерований на підпис Президента України [38].

Окремої уваги заслуговує питання участі перекладача в кримінальному провадженні, оскільки в практиці судів як України, так і ЄСПЛ існують випадки оскарження його фахового рівня, що негативно вплинуло на переклад та спричинило неправильне розуміння обвинуваченим сутності звинувачення. В Україні, на відміну від інших держав (зокрема, Франції), відсутня служба судових перекладачів, Реєстр ліцензованих судових перекладачів, не визначаються критерії професійної спроможності надавати такі послуги у кримінальному судочинстві. Деякі держави унормовують вимоги, що ставляться до перекладача, у *законах про використання спеціальних знань та судову експертизу*. КПК України не містить вимоги, що компетентність перекладача у кримінальному провадженні повинна бути підтверджена дипломом про наявність спеціальної освіти (статті 77, 79 КПК). На думку суддів Верховного Суду, достатній рівень володіння перекладачем мовою, з якої здійснюється переклад та якою володіє обвинувачений, може бути підтверджений *атестатом про середню освіту, отриману в тій державі, громадянином якої є обвинувачений, та дипломом про отримання вищої освіти* в Україні [39]. На нашу думку, доцільно нормативно врегулювати кваліфікаційні вимоги перекладача, оскільки складнощі із залученням відповідних фахівців призводять до того, що інші учасники кримінального провадження перебирають на себе цю функцію. Наприклад, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду частково задовольнив касаційну скаргу захисника особи, засудженої до 5 років позбавлення волі за розбій. На думку скажника, суди попередніх інстанцій, зокрема, порушили право на захист засудженого, що полягло в незабезпеченні йому права на перекладача. Касаційний суд дійшов такого висновку: доводи захисника про порушення права засудженого користуватися пос-

лугами перекладача з огляду на те, що він є громадянином Республіки Азербайджан і українською мовою не володіє, – обґрунтовані. Зокрема, у суді апеляційної інстанції захисник заявив клопотання про призначення перекладача, яке обвинувачений підтримав. Однак суд не розглянув це клопотання по суті та не ухвалив жодного процесуального рішення. Відповідно до звукозапису судового засідання головуючий лише послався на те, що в разі, коли обвинувачений не зрозуміє обставин, які з'ясовуються в судовому засіданні українською мовою, то суд або прокурор здійснять переклад російською мовою. При цьому можливість обвинуваченого одержувати допомогу перекладача в судовому засіданні є одним із принципів забезпечення права на справедливий суд, визначених у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Згідно зі ст. 29 КПК України суд забезпечує учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача. Таке право має бути забезпечено реально, а не формально. Перекладач є учасником кримінального провадження, наділений передбаченими законом правами та обов'язками, несе кримінальну відповідальність за свідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладача, засвідчує підписом переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження (ст. 68 КПК України). Відповідно до вимог закону учасники кримінального провадження та суд не мають права перебирати на себе обов'язки перекладача, користуватися його правами та нести відповідальність. Отже, під час розгляду справи суд апеляційної інстанції допустив порушення вимог КПК України, яке є істотним, оскільки ставить під сумнів законність і обґрунтованість судового рішення. У зв'язку з цим ККС ВС скасував ухвалу апеляційного суду та призначив новий розгляд у цьому суді [40].

Висновки. З урахуванням наведеного, доцільно виключити відомче підпорядкування експертних установ задля уникнення ризику упередженого ставлення до результатів дослідження (наприклад, СБУ, МВС); закріпити на рівні закону строки проведення експертизи, врегулювати відповідно до міжнародних стандартів та практики ЄСПЛ створення та використання генетичної інформації людини, унормувати порядок відбору біологічних матеріалів людини (за власною згодою або всупереч волі), у спеціальному законі встановити порядок ведення Реєстрів біологічних даних людини, строки зберігання, механізм контролю використання такої інформації.

Слід зазначити, що кожний із проаналізованих законопроектів має певні позитивні зміни в питанні вдосконалення правового регулювання залучення експерта у кримінальному провадженні для проведення експертизи, тому доречним є їх об'єднання в один спільний документ. З певними новелами щодо внесення змін до КПК України важко погодитися, а тому пропонуємо власне узагальнене бачення редакції певних статей КПК України:

Стаття 242. Проведення експертизи:

1. Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник, законний представник, цивільний позивач, його представник, цивільний відповідач, його представник або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту, потерпілого, його

представника, законного представника, цивільного позивача, його представника, цивільного відповідача, його представника у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

Стаття 243. Порядок залучення експерта:

1. Експерт залучається у разі необхідності проведення експертизи на підставі постанови сторони обвинувачення (слідчого, дізнавача, прокурора) про залучення експерта для проведення експертизи.

2. У постанові зазначаються:

а) короткий виклад обставин кримінального правопорушення;

б) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

в) експерт, який залучається, або експертна установа, якій доручається проведення експертизи;

г) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які поставлено експерту.

3. До постанови додаються: копії матеріалів кримінального провадження, які мають значення для проведення експертизи, об'єкти, що підлягають дослідженню, а також дозвіл на можливе повне або часткове знищення таких об'єктів, зміну їхніх властивостей у ході дослідження.

4. Сторона захисту, потерпілий, його представник, законний представник, цивільний позивач, його представник, цивільний відповідач, його представник має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, зокрема й обов'язкової.

5. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту, потерпілого, його представника, законного представника, цивільного позивача, його представника, цивільного відповідача, його представника у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу.

Стаття 244. Розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи:

1. Сторона захисту, потерпілий, його представник, законний представник, цивільний позивач, його представник, цивільний відповідач, його представник має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи, якщо:

а) треба вирішити питання, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності в нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

б) сторона захисту, потерпілий, його представник, законний представник, цивільний позивач, його представник, цивільний відповідач, його представник не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

2. У клопотанні зазначаються:

а) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

б) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

в) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

г) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи;

д) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

До клопотання також додаються:

а) копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

б) копії документів, що підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту, потерпілим, його представником, законним представником, цивільним позивачем, його представником, цивільним відповідачем, його представником.

3. Клопотання розглядається не пізніше, ніж через п'ять днів із дня його надходження до суду слідчим суддею місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, зарахованих до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли участь такої особи визнана слідчим суддею обов'язковою.

4. У разі встановлення слідчим суддею, що клопотання подано без додержання вимог частини другої цієї статті, слідчий суддя повертає таке клопотання особі, яка його подала, про що постановляє ухвалу.

5. Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання.

6. Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність підстав, визначених частиною першою цієї статті.

7. До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені перед експертом особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, яка звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

8. Для задоволення клопотання про залучення експерта слідчий суддя у разі необхідності має право за клопотанням особи, яка звернулася з клопотанням про залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до статті 245 цього Кодексу.

9. Висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він залучений.

Стаття 245. Отримання зразків для експертизи:

1. За необхідності зразки для проведення експертизи відбираються стороною кримінального провадження, потерпілим, його представником, законним представником, цивільним позивачем, його представником, цивільним відповідачем, його представником, які звернулися за проведенням експертизи або за клопотанням яких

експертиза призначена слідчим суддею. Якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або, за його дорученням, залученим спеціалістом.

2. Порядок відібрання зразків з речовин речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160–166 цього Кодексу). У разі необхідності відібрання зразків цього Кодексу. У разі необхідності відібрання зразків цього Кодексу. У разі необхідності відібрання зразків цього Кодексу. У разі необхідності відібрання зразків цього Кодексу.

3. Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, його представника, законного представника, цивільного позивача, його представника, цивільного відповідача, його представника, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160–166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту, потерпілим, його представником, законним представником, цивільним позивачем, його представником, цивільним відповідачем, його представником) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Список використаних джерел

- Soria M. L. La ciencia forense en proceso de transición // Rev Esp Med Legal. 2018. P. 44. URL: <https://www.elsevier.es/en-revista-spanish-journal-legal-medicine-446-numeros-antiores> (дата звернення – 20.01.2022).
- Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. М. 2002. 1088 с.
- Владимиров Л. С. Вчення про кримінальні докази. Частина: загальна та Особлива. Репринтне видання з 1910 р. К.: Паливода А. В., 2010.
- Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2018 рік // Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018 (дата звернення – 12.03.2019).
- Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2019 рік. // Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 (дата звернення – 16.08.2020).
- Case of Shulepova v. Russia (no. 34449/03) // ECHR. Strasbourg, 2008. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-90093"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) (дата звернення – 12.09.2022).
- Case of Findlay v. the United Kingdom // ECHR. Strasbourg, 25 February 1997. URL: <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/1997/8.html> (дата звернення – 25.02.2020).
- Дело Проскурников против России (Жалоба №48364/11) // ЕСПЧ. 1 сентября 2020. URL: <https://european-court-help.ru/delo-4836-11-proskurnikov-protiv-rossii/> (дата звернення – 08.09.2022).
- Case of Bonisch v. Austria (ARTICLE 50) (Application № 8658/79) // ECHR. Strasbourg, 2 June 1986. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/5a26c1/pdf> (дата звернення – 26.09.2022).
- Affaire soare et autres c. Roumanie (№ 24329/02). // ECHR. Strasbourg, 22.02.2011. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"%22mdocnumber%22":\["%22881890%22"\],"%22itemid%22":\["%22001-103591%22"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення – 18.06.2020).
- Справа Пелісьє і Сассі проти Франції : Рішення ЄСПЛ від 25.03.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_398#Text (дата звернення 15.06.2022).
- Справа Фрайдлендер проти Франції : Рішення ЄСПЛ від 27.06.2000 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2392> (дата звернення 12.07.2022).
- Справа Кайлот проти Франції : Рішення ЄСПЛ від 07.06.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_371#Text (дата звернення 15.07.2022).
- Право на справедливое судебное разбирательство (Уголовно-правовой аспект) : Руководство по статье 6 Конвенции // Совет Европы. Европейский суд по правам человека. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_RUS.pdf (дата звернення 11.05.2021).
- Case of Eckle v. Germany. (Application no. 8130/78). Judgment Strasbourg, 15 July 1982 URL: [https://ips.ligazakon.net/document/ES006515\(07.11.2021\)](https://ips.ligazakon.net/document/ES006515(07.11.2021)).

16. Дело Ангелова (Angelova) против России. (Жалоба № 33820/04). Страсбург, 13 декабря 2007 года. <http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/Rangelovacase.html> (дата звернення – 12.09.2022).

17. Capuano v. Italy // ECHR. Strasbourg. 26.06.1987. URL: <https://swarb.co.uk/capuano-v-italy-echr-25-jun-1987/> (дата звернення 12.07.2022).

18. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ № 53/5 // Міністерство юстиції України. 08.10.1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

19. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : Наказ № 591 // Міністерство внутрішніх справ України. 17.07.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text> (дата звернення – 20.01.2022).

20. Kohtueksperitiseadus Vastu võetud. Riigikogu. 30.05.2001. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13278312?leiaKehtiv> (дата звернення – 10.01.2022).

21. P.T.C. van Kampen. Expert Evidence Compared: Rules and Practices in the Dutch and American Criminal Justice System. Antwerpen : Intersentia, 1998. P. 308–312.

22. Stoimenov v. Macedonia : Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowiek № 17995/02. URL: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/17995-02-stoimenov-v-macedonia-wyrok-europejskiego-520365867> (дата звернення – 12.11.2021).

23. Case of Jorgic v. Germany. № 74613/01. Strasbourg. 12 July 2007. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/812753/pdf/12/07/2007>.

24. Справа № 732/138/18. Провадження № 51-5638км19 : Постанова ККС у складі ВС від 24 листопада 2020 року. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=93217865&red=100003074e6d83605fb36e560e0290a05e5ed6&d=5> (дата звернення – 20.12.2021).

25. Справа № 158/1606/20. Провадження № 51-2809 км 21 : Постанова ККС у складі ВС від 23 вересня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99890353> (дата звернення – 20.12.2021).

26. Santiago Tirado Ortiz et Santiago Lozano Martin contre l'Espagne // ECHR. 15.06.1999. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"%22itemid%22":\["%22001-30404%22"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{). (дата звернення – 04.01.2020).

27. Справа № 420/1667/18. Провадження № 51-10433 км : Постанова ВС 25 листопада 2019 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86070671> (дата звернення – 20.01.2022).

28. Справа № 750/4082/16-к : Постанова ВС від 08.09.2020. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91555053> (дата звернення – 20.01.2022).

29. Справа № 310/6110/18. Провадження № 51-1234км : Постанова ККС у складі ВС від 24 вересня 2020 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/91901299?fbclid=IwAR2V_k_BuZM_uP8uKXVUbsolW1FGH4YcsP7ZzTBROjhxOPy8rui5_3p7OE (дата звернення – 20.01.2022).

30. Справа № 582/445/20. Провадження № 51-4502 км 20 : Постанова ВС від 18 серпня 2021 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99151651?fbclid=IwAR3vyq8YzSidJKcE_1VITr_I7BR43GtHhXmJ3R0k-u3mp6fmljSjzV-Pp0 (дата звернення – 20.01.2022).

31. Справа № 623/3335/17. Провадження № 51-6154км20 Постанова ВС від 09.06.2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97657165> (дата звернення – 20.01.2022).

32. Справа № 753/21575/16-к. Провадження № 51-3036км21 : Постанова ВС від 29 вересня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100068121> (дата звернення – 07.11.2021).

33. Case of Mantovanelli v. France. Application № 21497/93. Strasbourg. 18 March 1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-58023&filename=CASE%20OF%20MANTOVANELLI%20v.%20FRANCE.docx&logEvent=False>

34. Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia № 11082/06 and 13772/05. Judgment Strasbourg. 25.7.2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"%22itemid%22":\["%22002-7648%22"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) (дата звернення 24.04.2020).

35. Case of P.G. and J.H. v. the United Kingdom № 44787/98 : Комюніке Секретаря Суду. Judgment Strasbourg. 25.9.2001. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=419>.

36. Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями : Лист ВСС України від 03.06.2016. URL: https://kievskiyud.od.ua/images/docs/doc1/vityag_slid.pdf (дата звернення 23.03.2021).

37. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Проект Закону // gov.ua. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-proderzhavnu-reestratsiyu-genomnoi-informatsii-lyudini> (дата звернення – 13.09.2022).

38. Ахтурська Н. Правова регламентація національних реєстрів біологічних даних людини // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Випуск 69/ 2022. С. 385–390.

39. Справа № 732/415/19. Провадження № 51-5669км20 : Постанова ВС від 04 березня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95382778> (дата звернення – 20.01.2022).

40. Справа № 331/706/19. Провадження № 51-1993км20 Постанова ВС від 29 липня 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90714506> (дата звернення – 20.01.2022).

References

1. Soria ML. (2018). La ciencia forense en proceso de transición. *Rev Esp Med Legal*. 2018. 44. <https://www.elsevier.es/en-revista-spanish-journal-legal-medicine-446-numeros-antiores> (20.01.2022). (in English).
2. Gross G. (2002). Rukovodstvo dlya sudebnykh sledovatelei kak sistema kriminalistiki [A guide for forensic investigators as a forensic system]. Novoe izd., perepech. c izd. 1908 g. M. LexEst. (in Russian).
3. Vladimirov L.E. (2010). Vchennya pro kriminal'ni dokazi. Chastini: zagal'na ta Osobliva. [The doctrine of criminal evidence. Part General and Particular]. Reprintne vidannya z 1910 r. K. : Palivoda A.V., 2010. (in Russian).
4. Zvit sudiv pershoi instantsii pro rozglyad materialiv kriminal'nogo provadzhennya za 2018 rik. [Report of courts of first instance on consideration of materials of criminal proceedings for 2018]. https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018 (in Ukrainian).
5. Zvit sudiv pershoi instantsii pro rozglyad materialiv kriminal'nogo provadzhennya za 2019 [Report of courts of first instance on consideration of materials of criminal proceedings for 2019]. rik. https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019. (in Ukrainian).
6. Shulepova v. Russia (no. 34449/03). ECHR. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-90093>. (in English).
7. Findlay v. The United Kingdom. (25 February 1997). URL: <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/1997/8.html> (in English).
8. Proskurnikov v. Russia (Application no. 48364/11). 1 September 2020 // <https://ips.ligazakon.net/document/ES068346?hide=true> (in English).
9. Bonisch v. Austria (Application no. 8658/79). 2 June 1986// https://www.google.com/search?q=B%3C%B6nisch+V.+Austria&rlz=1C1C HBD_enUA912UA912&oq=B%3C%B6nisch+V.+Austria&aqs=chrome.69i57.1213j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8. (in English).
10. Soare and Others v. Romania] (№ 24329/02). 22.02.2011. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22%3A%22881890%22%22itemid%22%3A%22001-103591%22%7D> (in English).
11. Rishennia YeSPL "Pelisier i Sassi proty Frantsii" vid 25.03.1999 [Decision of the ECtHR "Pelisier and Sassi v. France" dated March 25, 1999] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_398#Text (in Ukrainian).
12. Rishennia YeSPL u spravi "Fraidlender proty Frantsii" vid 27.06.2000 r. [The decision of the European Court of Justice in the case "Friedländer v. France" dated June 27, 2000.] <https://ips.ligazakon.net/document/SO2392> (in Ukrainian).
13. Rishennia YeSPL u spravi "Kailot proty Frantsii" vid 07.06.1999 r. [The decision of the European Court of Justice in the case "Caillot v. France" dated June 7, 1999]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_371#Text (in Ukrainian).
14. Guide on Article 6 – Right to a fair trial (criminal limb). https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_RUS.pdf. (in English).
15. CASE OF ECKLE v. GERMANY. (Application no. 8130/78). JUDGMENT. STRASBOURG. 15 July 1982 (in English). <https://ips.ligazakon.net/document/ES006515>
16. Angelova v. Russian Federation. (Complaint N 33820/04). December 13, 2007. <https://rm.coe.int/echr-reasonable-time-of-proceedings-compilation-of-case-law-of-the-eur/native/1680a20c21>. (in English).
17. Capuano v. Italy 26.06.1987. <https://swarb.co.uk/capuano-v-italy-echr-25-jun-1987/> (in English)
18. Instruktziya pro priznachennya ta provedennya sudovikh ekspertiz ta ekspertnikh doslidzhen, Nakaz Ministerstva yustitsii Ukraini [Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies, Order of the Ministry of Justice of Ukraine] № 53/5 (1998). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (in Ukrainian).
19. Instruktziya z organizatsii provedennya ta oformlennya ekspertnikh provadzhen' u pidrozdilakh Ekspertnoi sluzhbi Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukraini, zatv. Nakazom Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukraini vid 17.07.2017 № 591 [Instructions on the organization of expert proceedings in the subdivisions of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] № 591 (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text> (in Ukrainian).
20. Kohtuekspertiseadus Vastu võetud 30.05.2001.RT I 2001, 53, 309 jõustumine 01.01.2002 [Forensic Expertise Act Adopted on 30.05.2001 RT I 2001, 53, 309 entry into force 01.01.2002]. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13278312?leiaKehtiv> (in Estonian).
21. Similarly, see P. Traest, *Het Bewijs in Strafzaken* [Evidence in Criminal Cases], Gent:Mys 8z Breesch 1992, 134; For more detail, see P.T.C. van Kampen, *Expert Evidence Compared: Rules and Practices in the Dutch and American Criminal Justice System*, Antwerp: Intersentia 1998, pp. 308–312. (in English).
22. Stoimenov v. Macedonia. 03/12/2009. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-80035>. (in English).
23. Jorgic v. Germany (№ 74613/01). 12 July 2007. <https://www.legal-tools.org/doc/812753/pdf/%2012/07/2007> (in English).
24. Postanova KKS uskladi VS vid 24 listopada 2020 roku. Sprava № 732/138/18. Provadzhennya № 51-5638km19 [Resolution of the Supreme Court of Appeal dated November 24, 2020. Case No. 732/138/18. Proceedings No. 51-5638km19]. // <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=93217865&red=100003074e6d83605fb36e560e0290a05e5ed6&d=5> (in Ukrainian).
25. Postanova KKS u skladi VS vid 23 veresnya 2021roku.Sprava № 158/1606/20.Provadzhennya № 51-2809 km 21 [Resolution of the CCS as part of the Supreme Court of September 23, 2021. Case No. 158/1606/20. Proceedings No. 51-2809 km 21]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99890353> (in Ukrainian).
26. Santiago Tirado Ortiz et Santiago Lozano Martin contre l'Espagne 15.06.1999. [Santiago Tirado Ortiz and Santiago Lozano Martin against Spain]. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-30404%22%7D> (in French).
27. Postanova VS 25 listopada 2019 roku. Sprava № 420/1667/18. Provadzhennya № 51-10433 kmo 18 [Resolution of the Supreme Court of November 25, 2019. Case No. 420/1667/18. Proceedings No. 51-10433 kmo 18]. <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86070671>(in Ukrainian).
28. Postanova VS vid 08.09.2020. Sprava № 750/4082/16-k. [Resolution of the Supreme Court of September 8, 2020. Case No. 750/4082/16-k. Proceedings]. // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91555053> (in Ukrainian).
29. Postanova KKS u skladi VS vid 24 veresnya 2020 roku. Sprava № 310/6110/18. Provadzhennya № 51-1234km [Resolution of the CCS as part of the Supreme Council of September 24, 2020. Case No. 310/6110/18. Proceedings No. 51-1234km]. // https://reyestr.court.gov.ua/Review/91901299?fbclid=IwAR2Vvk_kBuZM_uP8uKXVUbsolW1FGH4YcsP7ZzTBR_OjhxgOPy8rui5_3p7OE(in Ukrainian).
30. Postanova VS vid 18 serpnya 2021 roku. Sprava № 582/445/20. Provadzhennya № 51-4502 km 20 [Resolution of the Supreme Court of August 18, 2021. Case No. 582/445/20. Proceedings No. 51-4502 km 20]. https://reyestr.court.gov.ua/Review/99151651?fbclid=IwAR3vYq8YzSidJKcE_1ViTr_l7BR43GtHHsMj3R0k-u3mp6fnjSjZv-Pp0(in Ukrainian).
31. Postanova VS vid 09.06.2021. Sprava N 623/3335/17. Provadzhennya No 51-6154km20 [Resolution of the Supreme Court dated 09.06.2021. Case N 623/3335/17. Proceedings No. 51-6154km20]. / <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97657165> (in Ukrainian).
32. Postanova VS vid 29 veresnya 2021 roku. Sprava № 753/21575/16-k. Provadzhennya № 51-3036km21 [Resolution of the Supreme Court of September 29, 2021. Case No. 753/21575/16-k. Proceedings No. 51-3036km21]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100068121> (in Ukrainian).
33. CASE OF MANTOVANELLI v. FRANCE.Application no. 21497/93). 18 March 1997. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-58023&filename=CASE%20OF%20MANTOVANELLI%20v.%20FRANCE.docx&logEvent=False> (in English).
34. Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia – 11082/06 and 13772/05. Judgment 25.7.2013 [Section I] <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-7648%22%7D> (in English).
35. P.G. and J.H. v. the United Kingdom – 44787/98ю Judgment 25.9.2001. file:///C:/Users/Admin/Downloads/002-5500.pdf (in English).
36. Pro praktyku vyryshennia slidchymy pytan, poviazanykh iz slidchymy (rozshukovymy) diiamy. Lyst VSS Ukrainy vid 03.06.2016. [About the practice of resolving issues related to investigative (search) actions by investigating judges. Letter of the SCC of Ukraine dated June 3, 2016] https://kievskiyud.od.ua/images/docs/doc1/vityag_slid.pdf (in Ukrainian).
37. Proekt Zakonu "Pro derzhavnu restratsiyu genomnoï informatsii lyudini" [Draft Law "On State Registration of Human Genomic Information"]. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2_5_1_j?ses=10010&num_s=2&num=4265&date1=&date2=&name_zp=&out_type=&id= (in Ukrainian).
38. Akhtyrskaya N. (2022). Pravova rehlementatsiia natsionalnykh reestriv biolohichnykh danykh lyudyny.[Legal regulation of national registries of human biological data.]. *Naukovyĭ visnyk Uzhgorodsk'ogo nacional'nogo universytetu. Seriya Prava* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series], (69), 385-390 (in Ukrainian). DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.65>
39. Postanova VS vid 04 bereznya 2021 roku . Sprava № 732/415/19. Provadzhennya № 51-5669km20 [Resolution of the Supreme Court of March 4, 2021. Case No. 732/415/19. Proceedings No. 51-5669km20]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95382778> (in Ukrainian).
40. Postanova VS vid 29 lipnya 2020 roku. Sprava № 331/706/19. Provadzhennya № 51-1993km20 [Resolution of the Supreme Court of July 29, 2020. Case No. 331/706/19. Proceedings No. 51-1993km20]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90714506References> (in Ukrainian).

Received: 27.07.22

Revised: 31.08.22

Accepted: 16.09.22

O. Kostiuchenko, Cand. of Legal Sciences /PhD in Law, Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
N. Akhtyrskya, Cand. of Legal Sciences /PhD in Law, Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL STANDARDS OF LEGAL REGULATIONS OF FORENSIC EXPERTISE AND THEIR IMPLEMENTATION IN UKRAINE

At the beginning of the 19th century, there was a belief that eventually investigators, prosecutors and judges would have the knowledge to evaluate evidence without the involvement of "scientific judges" (experts). The unconditional forecast was refuted by the rapid development of science, as a result of which a stable awareness of the need to develop the theory of expertise and improve the methodology of conducting various types of expertise, which requires scientific and technical capabilities and regulatory as well as legal support, was formed. John Brockman justified the future of science in the 21st century, assessing it as a grand breakthrough in physics, chemistry, cybernetics, biology, artificial intelligence and psychology, and as one determining the pace of expertise development. A deeper understanding of the processes of existence and interaction of matter becomes an instrument for a more detailed analysis of a person's activity, which can be considered as an intervention in his personal life. Balancing the observance of individual rights, the state's performance of functions to ensure the safety of society and scientific opportunities requires an appropriate timely legal response, in order to avoid the risk of violating such a balance.

Almost 30 years have passed since adoption of the Law of Ukraine "On Forensic Expertise", therefore, in order to make proposals for the legal regulation of the use of forensic expertise in criminal proceedings, an analysis of statistical data, judicial practice and the practice of the ECtHR was carried out. It is considered expedient: to determine the terms of the expert examination at the legislative level; to eliminate departmental dependence of experts when conducting an examination (in accordance with the practice of the ECtHR); to establish the grounds for conducting an examination on the initiative of the court (without a request from the parties); to create a state register of human genomic information and streamline its management in accordance with international standards; to determine the status of the specialist's conclusions in criminal proceedings.

Keywords: impartiality of the expert, method of expert research, extraction of samples, reasonable terms of research.